

УДК 330.221.7

Ю. В. Великий,
д. е. н., професор кафедри обліку і аудиту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВА

Y. Velikiy,
Doctor of Economic Science, Associate Professor of Accounting and Audit Cathedra,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv

CONTROL METHODS OF INNOVATION ENGINEERING ENTERPRISES

У статті висвітлюються особливості регулювання державою інноваційної діяльності машинобудівних підприємств, що необхідно на сучасному етапі розвитку економічної системи України, коли національна економіка знаходиться під впливом глобалізації світової економіки.

An article describes features of state regulation of innovation engineering companies that need at this stage of the economic system of Ukraine, when the national economy is influenced by globalization of the world economy.

*Ключові слова: інноваційна діяльність, державне регулювання, інноваційна економіка.
Key words: innovation, state regulation, innovative economy.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах інтенсифікації та збільшення обсягів інноваційної діяльності пріоритетним напрямом розвитку машинобудування є здійснення системних змін, які визначають науково-технічний прогрес і подальший соціальний розвиток суспільства. Це вимагає від держави продуманих дій довгострокового характеру, спрямованих на активізацію інноваційної діяльності, що необхідно на сучасному етапі розвитку економічної системи України, яка знаходиться під впливом двох інтенсивних процесів: по-перше, завершується процес трансформації інститутів економіки України, по-друге, національна економіка знаходиться під впливом глобалізації світової економіки. Такі проблеми викликають особливу увагу науковців і практиків щодо механізму державного регулювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження різноманітних аспектів регулювання інноваційної діяльності машинобудівних підприємств присвячено праці таких вчених, як С. Кравченко, І. Кладченко, М. Ковалів та ін. Автори зазначають, що одним з основних напрямів розвитку та активізації інноваційних процесів є державне регулювання.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є аналіз сутності регулювання, його місця і ролі в діяльності машинобудівних підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні погляди щодо ролі держави в економічній діяльності суспільства багато в чому різняться. Парадигма, яка існувала раніше, ґрунтується на двох положеннях. Одне з них припускає, що держава й господарство — це дві аналітично самостійні спільноти, кожна з яких функціонує згідно з власними основоположними принципами та законами. Друге положення ґрунтується на гіпотезі, що всі суспільства так чи інакше можуть регулюватися державою двох типів: мінімалістською державою класичного лібералізму та державою, яка взяла на себе ключові економічні функції виробництва й розподілу та перекинула можливості ринкових операцій.

Однак на сучасному етапі розвитку економічної науки, на противагу "старій" парадигмі втручання держави в економічну діяльність суспільства, розробляється так звана "нова" парадигма, яка ґрунтується на концепціях інституціональної теорії, зокрема Д. Норта, О. Вільям-

сона. Тут держава репрезентується як системо утворюючий елемент економічної системи, що складається із набору інституцій, у той же час ринок є інституціоналізованим обміном, тобто набором інститутів, що дозволяють здійснювати обмін між суб'єктами економічної системи за особливими правилами.

Таким чином, у межах нової стратегічної діяльності держави зазнає якісної оцінки аналіз можливостей свого впливу на формування тих чи інших економічних інститутів, що відображається на функціонуванні економічної системи в цілому, у т.ч. на інноваційному складникові діяльності машинобудівних підприємств.

Досліджуючи особливості трансформаційних економічних систем, слід відзначити інституційні умови стрибкоподібного посилення держави в організації і стимулюванні господарського життя. Елементи цього посилення ми бачимо в діяльності сучасного українського уряду. На нашу думку, без ефективної держави, яка є каталізатором, помічником і стимулятором економічного й інноваційного розвитку, розвиток машинобудування неможливий.

Отже, слід підкреслити, що, згідно з останніми тенденціями розв'язання проблеми суб'єктів в економіці, держава й інституційне середовище мають нормативну направленість. Але державне регулювання полягає в тому, що її діяльність обов'язково має певне цільове направлення: держава втручається в економічну діяльність з метою налагодження механізмів виробництва, управління та організації, виведення національної економіки за допомогою впровадження інновацій на якісно новий щабель. На нашу думку, це пов'язано з тим, що не розвинене достатньою мірою інституційне середовище не сприяє продукуванню інновацій у машинобудуванні. Йдеться про заохочення підприємств до розробки та практичного впровадження інноваційних технологій з метою виходу на нові ринки та розширення меж реалізації товарів.

Ситуація в колишньому Радянському Союзі й інших країнах соціалістичного табору, яка проявлялась в монополізації державою економіки й підміні функціонування інституціонального середовища інноваційної діяльності — діяльністю держави, призвела до одностороннього розуміння інноваційного розвитку суспільства і в подальшому повної деградації відносин у даній сфері економіки (питома вага ресурсозберігаючих технологій у СРСР протягом 1960—1990-х років у середньому збільшилася на 1% на рік, швидкість дифузії технологій постійно зменшувалась і на початок 1990-х років наблизилася до нуля). Наслідком такої ситуації стало сповільнення темпів технологічного прогресу, навіть за умов надлишкового збільшення обсягів капіталовкладень та зменшення частки використання природних ресурсів.

Базисні економічні інститути (влада, власність, управління і праця) повністю контролювалися державою: економічна влада була підлегла державі в особі державних організацій; власність належала державі, позбавляючи тим самим істотних стимулів у процесі виробництва; у сфері управління превалював лінійний підхід; у системі планування, фінансування виробництва — виконання і перевиконання плану; праця розглядалася як обов'язкова і невід'ємна частина життя людини, матеріально стимулювалася важка фізична праця.

У зв'язку з надмірністю суспільного сектору, що було типовим для соціалістичного господарства, держава як організація і як економічний інститут у сучасних ринкових умовах характеризується неефективністю свого функціонування, особливо це стосується взаємодії держави та інноваційної економіки. Причиною цього є те, що механізми планового господарства не відповідають суспільному сектору ринкової економіки і не можуть бути застосовані в ньому. Це стосується інституціональної побудови суспільного сектора. Що ж до ресурсів та організації, то вони характеризуються можливістю поступової адаптації до ринкових умов. У результаті, формуються нові економічні інститути.

Результати нашого дослідження свідчать, що системної підтримки з боку держави сфера інноваційної економіки України не отримала, на сьогодні держава не здатна стимулювати зміни в організації, управлінні та інноваційній діяльності.

Розвиток економіки України, особливо її машинобудування, характеризується на сьогодні формуванням соціально-економічної системи, де головним показником розвитку є різнобічна інноваційна діяльність, що, у результаті, гарантує зростання конкурентоспроможності на світовому ринку.

У цілому перехід до нового етапу розвитку економіки вимагає докорінних змін у її структурі, запровадження нової адміністративної системи, напрямів діяльності та шляхів розвитку, модернізації техніко-технологічних засобів, знаходження нових джерел фінансування, перегляд принципів співпраці з іншими сферами господарювання, наукою, владою, суспільством.

У цьому контексті одним із визначальних напрямів формування інноваційної економіки виступає механізм державного регулювання.

Державна політика має бути спрямована на всебічний розвиток системи економіки, на підвищення своєї конкурентоспроможності поряд з іншими країнами на світовому ринку. Залежно від того, які цілі перед собою ставить держава в розвитку економіки, обираються ті чи інші методи регулювання діяльності, розвитку господарства, контролюючи процес досягнення поставленої мети.

Вище вже вказувалось, що інновації відіграють ключову роль у досягненні конкурентних переваг країни.

Ще Д. Рікардо писав, що той, "хто відкрив машину або хто перший ефективно її використовував, матиме додаткові переваги, отримуючи великий прибуток; але пропорційно тому, як використання машини стане спільним правилом, ціна продукції, що виробляється, унаслідок спільного ефекту конкуренції, знижуватиметься до витрат її виробництва, і капіталіст буде отримувати той же прибуток, що і раніше".

На початку ХХ ст. Й. Шумпетер запропонував поняття інноваційної монополії, або "квазімонополії", яке почало відігравати важливу роль у поясненні закономірностей економічного розвитку.

Державне регулювання інноваційних процесів реалізується за допомогою цілеспрямованої дії органів державного управління на економічні інтереси машинобудівних підприємств. Умовою ефективного здійснення своїх функцій є передбачення реакції цих інститутів на управлінську дію.

Результати діяльності будь-якого органу управління як суб'єкта регулювальних дій повинні відповідати попередньо встановленим цілям цієї діяльності. Зміст і форма цих дій зумовлюються змінами характеру процесів в інноваційній сфері, що оцінюються з точки зору відповідності або невідповідності цілям державної інноваційної політики.

Державне регулювання реалізується за допомогою форм і методів, узгоджених з потенційними можливостями ринкових відносин, а також можливими негативними наслідками для машинобудівних підприємств. Сукупність методів державного регулювання інноваційної діяльності можна відобразити таким чином (рис. 1).

Науково-технічна та інноваційна діяльність мають стати пріоритетними на шляху економічного розвитку машинобудування, держава як один з учасників цього процесу має підтримувати цей напрям.

Як правило, обрання такої стратегії передбачає істотні зміни в законодавстві і в зовнішній політиці держави.

Так, у Японії, де активно використовується така стратегія, сформувалися тісні взаємозв'язки між органами державного управління й машинобудівниками: держава бере активну участь в усіх етапах виробництва — від організаційних моментів до фінансування виробництва, що не може не відобразитись на загальному стані національної економіки. Стратегія активного втручання, поряд із фінансуванням вищої школи і значними пільгами комерційним організаціям, що здійснюють власні НДДКР, активізує інноваційну діяльність також у Франції, Нідерландах та інших країнах світу.

Іншим способом участі держави в регулюванні економічної діяльності є стратегії децентралізованого регулювання. Вона вважається складнішим механізмом і характеризується ліберальністю з погляду на способи контролю: держава залишається одним з важливих учасників діяльності, але активного втручання не здійснює, жорстких директив не застосовує.

Вплив держави на наукову та інноваційну діяльність здійснюється за такими основними напрямками: держава сприяє створення державних науково-дослідних інститутів з розробки моделей інноваційної сфери, способів активізації діяльності всіх учасників економічних відносин, забезпечує інвестування на початковому етапі впровадження нововведень в економіці, умови їхнього впровадження. При здійсненні цієї стратегії використовуються податкові пільги та інші стимул-реакції наукової та інноваційної активності. Така стратегія реалізується, зокрема, у США, Великій Британії та низці інших країн. На відміну від стратегії активного втручання, згідно з якою провідна роль у виборі пріоритетів науково-технічного розвитку належить державі, у стратегії децентралізованого регулювання провідне місце в науково-технічній та інноваційній діяльності займають су-

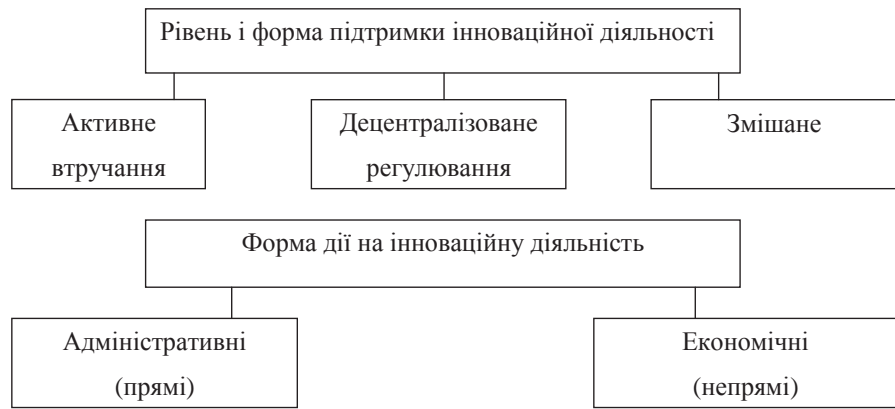

Рис. 1. Методи державного регулювання інноваційної діяльності машинобудівних підприємств

б'єкти господарювання, а держава прагне створити їм сприятливі правові, економічні та інші умови для діяльності.

За умови активної підтримки держави експортного потенціалу національної економіки, державна частка в економіці є значною, а її участь в економічній діяльності відповідає змішаній стратегії.

У цьому випадку щодо державних підприємств держава використовує стратегію активного втручання, а до підприємств з недержавною формою власності чи змішаною, де частка держави є незначною, — децентралізованого регулювання.

Держава використовує функції додаткового стимулювання, яке здійснюється за допомогою інструментів економічної політики (кредит, податки, антимонопольне законодавство, регулювання міжнародного обміну технологіями тощо), які дозволяють нівелювати "провали ринку", зменшити ризик інноваційної діяльності, понизити вартість її ресурсів і підвищити їх доступність та якість.

Реалізація всіх етапів інноваційного процесу (від фундаментальних розробок до впровадження нових технологій) у багатьох сферах науки пов'язана зі значними фінансовими витратами, тому комерційна ефективність проектів часто залежить від наявності державної підтримки.

Така активна позиція держави в економічних відносинах спричинена прагненням прогнозувати результати науково-технічної діяльності у впровадженні інновацій, які були передбачені на довгостроковий термін.

Ефективність інновацій значною мірою залежить від правильності вибору сфери інновацій і часу їх впровадження. Усі необхідні ресурси, необхідні для реалізації планів розвитку, можуть сприяти зростанню потенціалу окремих машинобудівних підприємств. Втручання держави в інноваційну діяльність учасників економічних відносин зумовлена необхідністю регулювання співпраці всіх суб'єктів діяльності, державних та приватних (лабораторій, державних науково-дослідних інститутів, університетів, підприємств). Координаційно-організаційна функція держави реалізується саме в регулюванні економічних відносин, які, зазвичай, здійснюються в межах того чи іншого проекту з розробки інноваційних чи науково-технічних технологій.

Методи дії держави у сфері інноваційної діяльності в літературі, присвяченій цій проблематиці, поділяють на адміністративні й економічні (прямі і непрямі), їх співвідношення визначається економічною ситуацією в країні і вибраною у зв'язку з цим, концепцією державного регулювання — з акцентом на ринок або на централізовану дію.

До прямих методів, як правило, належать: державне інвестування у вигляді фінансування (цільового, проблемно-спрямованого, наочно орієнтованого), кредитування, лізингу, державного страхування венчурного підприємництва, яке дозволяє створити необхідну інвестиційну базу для підтримки малого й середнього інноваційного бізнесу.

Особливе місце в системі прямих економічних методів вплив держави на інноваційні процеси займають заходи, які стимулюють кооперацію промислових корпорацій у сфері наукових досліджень, кооперацію університетів з промисловістю, взаємодію державного і приватного секторів економіки (наприклад, спільне фінансування бізнес-інкубаторів та інноваційно-технологічних центрів), а також міждержавну науково-технічну співпрацю.

Непрямі методи регулювання економічної інноваційної діяльності сприяють, по-перше, посиленню темпів інноваційних процесів, по-друге створенню всіх необхідних умов для стабільної інноваційної діяльності в машинобудівному комплексі. Серед даних методів можна виділити податкове регулювання (податкові пільги, включаючи зменшення ПДВ, податку з продажів, пільгове оподаткування дивідендів, пільгове оподаткування прибутку, надання податкового кредиту, податкові пільги, пов'язані з системою амортизаційних списань, використання прискореної амортизації), політика протекціонізму у вигляді торгівельно-валютного регулювання, спрямованого на захист і реалізацію інновацій усередині країни; формування законодавчої бази, що забезпечує захист прав учасників інноваційної діяльності (створення державної патентно-ліцензійної системи); створення єдиної інформаційної системи на території країни, що особливо важливо, якщо врахувати визначальну роль інформації в процесі інноваційного циклу.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Ефективність державної політики саме у сфері управління інноваційними процесами визначає конкурентоспроможність машинобудування України. Недостатність інноваційної активності в машинобудування гальмує процес створення конкурентоспроможного машинобудування, здатного в умовах інтеграції і глобалізації розв'язувати завдання щодо забезпечення основних секторів реальної економіки інноваційно-ефективною продукцією власного виробництва.

Лише комплексна організація впровадження економічної політики у сфері машинобудування, регулювання відносин усіх їх учасників, обов'язкове втілення на практиці всіх стратегічних планів може забезпечити ґрунтовну модернізацію машинобудівних підприємств в умовах інноваційного розвитку.

Тобто вона має бути забезпечена комплексним застосуванням механізмів державної підтримки із використанням лізингу, здешевлення банківських кредитів, забезпечення бюджетного фінансування, механізмів економічного стимулювання, пільгового оподаткування тощо.

Література:

1. Соловьев В.П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике / В.П. Соловьев. — К.: Феникс, 2004. — 560 с.
2. Берсуцкий А.Я. Управление ресурсным потенциалом предприятия: [монография] / А.Я. Берсуцкий. — Донецк: Юго-Восток, 2010. — 185 с.
3. Кравченко С.И. Исследование сущности инновационного потенциала / С.И. Кравченко, И.С. Кладченко // Научные труды ДонНТУ / [научн. ред. Сущенко и др.]. — Донецк, 2003. — Вып. 68. — С.88—96.
4. Лисин Б.К. Инновационный потенциал как фактор развития / Б. Лисин, В. Фридляков // Инновации. — 2002. — № 7. — С. 25—26.
5. Ковалев М. Развитие инновационного потенциала регионов Республики Беларусь / М. Ковалев, А. Шашко // Вестник ассоциации белорусских банков. — 2007. — № 3. — С. 13—33.
6. Радаев В.В. Понятие капитала, формы капиталов и их конвертации / В.В. Радаев // Экономическая социология. — 2002. — № 4, Т. 3 — С. 125—126.
7. Макаров В.Л. Экономика знаний: уроки для России / В.Л. Макаров // Вестник Российской академии наук. — 2003. — № 5, Т. 3. — С. 450—456.
8. Налимов В.В. Наукометрия / В. Налимов, З. Мультченко. — М.: Наука, 2003. — 193 с.

Referenses:

1. Solovyev, V. P. (2004), *Innovatsyonnaia deiatel'nost' kak systemnyj protsess v konkurentnoj ekonomyke* [Innovative activities as a system process in a competitive economy], Feniks, Kyiv, Ukraine.
  2. Bersutskiy, A. Ya. (2010), *Upravlenye resursnym potentsialom predpriyatiya* [Management of the enterprise resource potential], Yugo-Vostok, Donetsk, Ukraine.
  3. Kravchenko, S. I. and Rladchenko, I. S. (2003), "Investigation of the essence of innovation potential", *Scientific papers of Donetsk National Technical University*, vol. 68, pp. 88—96.
  4. Lisin, B. K. and Fridlyakov, V. (2002), "Innovative potential as a development factor", *Innovatsii*, vol. 7, pp. 25—26.
  5. Kovalev, M. and Shashko, A. (2007), "Development of innovative potential of regions of the Republic Belarus", *Vestnik assotsiatsii belorusskikh bankov*, vol. 3, pp. 13—33.
  6. Radayev, V. V. (2002), "The concept of capital, forms of capital and their conversion", *Ekonomicheskaya sotsiologiya*, vol. 4, no. 3, pp. 125—126.
  7. Makarov, V. L. (2003), "Knowledge Economy: Lessons for Russia", *Vestnik Rossiyskoy akademii nauk*, vol. 5, no. 3, pp. 125—126.
  8. Nalimov, V. V. and Mulchenko, Z. (2003), *Naukometriya* [Scientometrics], Nauka, Moscow, Russia.
- Стаття надійшла до редакції 31.03.2017 р.*